

פרק א

קום לך אל נינוה

וַיְהִי דְבַר ה' אֶל יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי לֵאמֹר: (א)

פסוק שלם מתאר את פניית ה' אל יונה, טוען אותה בחשיבות עוד בטרם תיאור תוכנה. טעינה זו משווה לה מעמד של פנייה חשובה, סוג של הזמנה לדיאלוג.¹⁵ "וַיְהִי דְבַר ה'" - לא 'ויאמר' כאמירה עם תוכן, חתום, אלא הוויה המכילה דיבור של ה'. "אֶל יוֹנָה בֶּן אֲמִתַּי לֵאמֹר" - כתיבת שם אביו כמוה כביטוי לנוכחות האב בעולמו של הבן. בסוג של מדרש שמות, קריאתו בשם אמיתי אוצרת בתוכה את מידת האמת שבה דבק יונה בסיפור זה.

קום לך אֶל נִינְוָה הָעִיר הַגְּדוֹלָה וְקָרָא עֲלֶיךָ כִּי עָלְתָה רַעְתָּם לְפָנַי:
(ב)

"קום" - אפשר היה לדלג על צלע זו ולפתוח בהוראה "לך אֶל נִינְוָה". פתיחה ב'קום' כמו קוראת ליונה להתכוונן, לאזור כוחותיו ולצאת לדרך. "לך" - הליכה פירושה עזיבת מקום אחד ותנועה אל מקום אחר. התנועה היא פיזית, אבל לא פחות מכך - מנטאלית, והיא משקפת את הצורך של יונה לעזוב מקום רוחני בו הוא נתון, וללכת

15. בשונה לדוגמא מפניית אלוהים אל אברם שהיא משימתית ואין בה הזמנה לדיאלוג: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם לֵךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמְמולְדֹתֶךָ וּמִבְּיַד אַבְרָם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָרָאךָ" (בראשית יב, א).

למקום אחר, חדש.¹⁶ כל אלו משקפים את דבר קיומו של פער בין העמדה הרוחנית בה מצוי יונה לבין המקום אליו הוא מוזמן. פער זה מחולל במידה רבה את ההתרחשויות שבספר.

“אַל נִינּוּה הָעִיר הַגְּדוֹלָה” - מדוע חשוב לציין שנינווה היא עיר גדולה? דומה שציון זה נותן פשר להוראה העוקבת “וּקְרָא עֲלֶיהָ”. בנינווה מסה גדולה של אנשים וזוהי סיבה טובה להיחלץ, לקרוא עליה ולאפשר לה להינצל מן הפורענות.¹⁷ השאלה מתבקשת מאליה - וכי עיר קטנה אינה זכאית להגנה? בהיבט מוסרי צרוף, אכן לא קיים הבדל. דומה שציון זה כמו מזמין את יונה לשיח שכליו הם אינם 'ביקורת התבונה הטהורה', כי אם - הגיון הלב הנוכח במגרש החיים. אדם רואה מסה גדולה של חיים ומתעורר בו הצורך להגן על זכותם להתקיים.¹⁸

“וּקְרָא עֲלֶיהָ” - הקריאה היא סוג של הכרזה והציון 'עליה' מצייר אותה כגזירה הבאה מלמעלה, לא בדיאלוג ולא בהדדיות.¹⁹ מהו תוכנה? לא נאמר ליונה, ונראה שהעיצוב המדויק יתקיים על ידי יונה.

“כִּי עֲלֶתָה רָעַתָּם לְפָנָי” - רעת העיר גדשה ועלתה עד הגיעה למעלה להיות כנוכחת לפניי, ואיבני מתכוון להתעלם ממנה.²⁰

16. אילו היה כתוב 'בוא', השליחות הייתה למפגש עמוק ומשמעותי יותר עם אנשי נינווה.

17. פרשנות מעין זו משתקפת בפסוק החתימה של הספר: וַיֹּאמֶר ה' אֵתָה חֲסֹתָ עַל הַקִּיקִיּוֹן אֲשֶׁר לֹא עֲמֻלָתָּ בּוֹ וְלֹא גְדֻלָּתוֹ שָׁבַן לַיִלָה הָיָה וּבֵן לַיִלָה אָבֵד: וְאַנִּי לֹא אֲחֹס עַל נִינּוּה הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֵשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מְשֻׁתִּים עֲשָׂרָה רְבוּ אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין זְמִינוֹ לְשִׁמְאֵלוֹ וּבְהִקְמָה רָבָה: (ד, י-יא)

18. כך עולה מן התיאור הבא: “וַיִּקְרָאוּ מֵאֵד כִּי עִיר גְּדוֹלָה גְּבֻעוֹן” (יהושע י, ב). 'עיר גדולה' הוא ביטוי להיותה מערכת חיים שלמה וממלכה חשובה.

19. בשליחות השנייה בפרק ג הקריאה תהיה “אַלְיָה”, כסוג של דיבור ותקשורת של יונה עמהם. נתייחס שם לפשר ההבדל שבין שני הציוויים.

20. תיאור זה מושתת על חלוקת הגזרות בין המרחב האלוהי לבין המרחב האנושי -

הבריחה תרשישה

(ג) וַיָּקָם יוֹנָה לְבָרֵחַ תְּרִשִׁישָׁה מִלְּפָנָי ה' וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמָּצָא אֹנִיָּה בָּאָה תְּרִשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיֵּרֶד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תְּרִשִׁישָׁה מִלְּפָנָי ה':

שני חלקים הם לפסוק זה. בראשון מתוארת תוכנית, בשני יישום. עצם הציון לשני השלבים מצביע על דבר קיומו של תהליך מובנה שבו תכנון ולאחר מכן מימוש נחוש. יונה יודע לאן פניו מועדות, ודבר לא עומד לעצור אותו מלממש את מבוקשו. "וַיָּקָם יוֹנָה לְבָרֵחַ" - הקימה מחזירה את הקורא אל הציווי האלוהי. ה' ציווה אותו לקום, לאסוף כוחותיו וללכת. יונה אכן קם, אוסף כוחותיו, אלא שכוח זה מופנה אל מקום אחר. "לְבָרֵחַ" - בשונה מניסוח כמו 'ויקם יונה ויברח' המתאר בריחה פיזית, הציון 'לברוח' מצביעה על כוונת הלב - תוכנית מובנית לברוח.

מה פשר המחשבה לברוח מלפני ה'? יונה אינו בורח מה', אלא מלפני ה'. בריחה מלפני ה' פירושה בריחה מעמדת הנוכחות לפניו. העמדה - במרחב שבו האלוהים עשוי להתגלות אל יונה.

ואלו הם דברי המדרש:

תדע שאין השכינה נגלית בחוצה לארץ שנאמר ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה' (יונה א, ב) וכי מלפני יי' הוא בורח, והלא כבר נאמר אנה אלך מרוחק וגו'. אם אסק שמים שם אתה וגו'?²¹ אלא אמר יונה אלך לי בחוצה לארץ מקום שאין השכינה נגלית שהגוים קרובי תשובה הן שלא לחייב את ישראל. משל לעבד כהן שברח מרבו אמר אלך לי לבית הקברות מקום שאין רבי יכול

²¹השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם'.

21. "למנצח לדוד מזמור ה' חקרתי וידע: אתה ידעת שבתאי וקומי בנתה לרעי מרחוק: ארחי ורבעי זריתי וכל דרכי הספנתה: פי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כלה: אזור וקנים צרתי ותשת עלי פכתי" (תהלים קלט, א-ה).

לבא אחרי. (מכילתא דרבי ישמעאל, בא פרק יב)

המדרש שואל - וכי סבור יונה שניתן לברוח מלפני ה' ומביא פסוקים מספר תהלים בהם מתאר דוד את ניסיונותיו לברוח מן הנוכחות המועצמת של אלוהים בעולמו, ניסיון שלא צלח. וכי יונה אינו מודע לכך - שואל המדרש? תשובתו: יונה מבקש לברוח אל מקום שבו השכינה אינה שורה, שם עשוי הדיאלוג להיפסק, בדומה לעבד כהן הבורח אל בית הקברות, ובכך מונע המשך דיאלוג עם רבו הכהן.

כך אומר החבר בספר הכוזרי: "כל מי שנתנבא לא נתנבא כי אם בה או בעבורה...וכן ביונה נאמר ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה' אם כי הוא לא ברח כידוע כי אם מארץ הנבואה. והנה השיבו האלוה ממעי הדגה אל הארץ ההיא ושם השרה עליו נבואתו" (הכוזרי ב, יד). פרשנות נוספת: הבריחה מלפני ה' פירושה בריחה במובן הרחב, בריחה מן ההקשר המאפשר את הנבואה - הימצאותו של העם בארצו. על פי האפשרות השנייה יונה מבקש להתנתק מן העם ומן הארץ כאחד.²²

"תְּרַשִּׁישָׁה מִלְפָּנֵי ה'" - התיאור הפשוט המתבקש הוא הפוך - 'מלפני ה' תרשישה', שהרי הסיבה לצעד זה היא הבריחה מלפני ה', ואילו ההליכה תרשישה היא תרגום למחשבה זו. יונה חושב על תרשישה עוד לפני גמר דעתו לברוח מלפני ה', ורק לאחר שתוכניתו הבשילה הוא גומר בדעתו לברוח מלפני ה'. הניסוח 'תְּרַשִּׁישָׁה', לא

22. מעניינת ההשוואה בין שני מקומות המוגדרים בפסוקים אלו לפני ה'. פעמיים מתואר יונה כבורח מלפני ה': "ויקם יונה לברח תרשישה מלפני ה' וירד יפו וימצא אגיה באה תרשיש ויתן שכרה וירד בה לבוא עמם תרשישה מלפני ה'", ואילו בפסוק אחד קודם לכן פונה ה' אל יונה ומתאר את רעת אנשי נינוה כעולה וכנוכחת לפניו: "כי עלתה רעתם לפני". כעת, שנוכחת רעתם לפני, אינני מתעלם ממנה - אומר אלוהים, וכך גם מבין יונה את דבר נוכחותו לפניו - כל עוד אני נוכח לפני ה' הוא לא יתעלם ממני. אלך אל מקום אחר, ואולי בכך תוסר השליחות.

אל תרשיש', מקפל בתוכו ישירות, דביקות במטרה.²³ מכוונות נוספת משתקפת מחסרון מילת הקישור 'אל', המשמשת כמתוכת בין הקימה לבין המקום אליו הוא הולך. אי הצורך בתיווך כמוהו כציון נוסף לדבקות במטרה.

מדוע דווקא לתרשיש? תרשיש היא מקום רחוק והיא גם מקום של עושר. הבריחה אליה תתפרש כהליכה למקום אשר לא שמע את שמעו של ה', כמו גם אל מקום שהחיים בו הם חי רווחה.²⁴ סוג של ניגוד למקום שבו נוכח יונה - לפני ה'.

מעניינת ההשוואה לאלוהים שבעת משבר בינו לבין אלוהים הוא הולך אל המדבר ומתנתק משאון החיים.²⁵ בתת מודע, הליכה אל

23. מעין הניסוח "ירושלימה" או הבייתה" המצביעים על מכוונות למטרה כמחשבה הקודמת למעשה.

24. ישעיהו מביא אותה ברשימת הגוים והלשונות שלא שמעו את שמעו של ה': "וְאֶנְפִי מְעַשֶׂיהֶם וּמְחַשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְשׁוֹנֹת וַפָּאוּ וַרְאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: וְשָׁמְתִי בְּהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מִמֶּסֶם פְּלִיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תְּרַשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מְשֻׁכֵי קִשְׁת תָּפֵל וְיֵצֵן הָאֲיִים הֶרְחַקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שְׁמִיעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם" (ישעיהו 10, יח-ט). למקום זה כמה מופעים במקרא, מהם ניתן לדלות דבר על טיבו: "כִּי אֲנִי תְרַשִׁישׁ לְמִלְךָ בֵּים עִם אֲנִי חִירָם אַחַת לְשָׁלֹשׁ שָׁנִים תְּבוֹא אֲנִי תְרַשִׁישׁ נִשְׁאַת זֶהָב וְכֶסֶף שְׁנַהֲבִים וְקָפִים וְתַכְיִים" (מלכים א' י, כב). פסוק זה מתאר מציאות בימי שלמה, בה אחת לשלוש שנים הייתה יוצאת אני תרשיש נושאת כל טוב. האם מדובר באונייה הבאה מתרשיש, או שמדובר על אניה שייצרו אותה בתרשיש? באפשרות הראשונה הנסיעה לתרשיש הייתה בתדירות של אחת לשלוש שנים, והסחורה המובאת ממנה הייתה זהב כסף שנהבים קופים ותוכיים. אם כאפשרות השנייה - זהו מקום בו מייצרים אניות שהן שם דבר באיכותן. מידת ריחוקה של תרשיש משתקף מן התיאור הבא: "מִלְכֵי תְרַשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יִשִּׁיבוּ מִלְכֵי שָׁבָא וְסָבָא אֲשֶׁכֶר יִקְרִיבוּ" (תהילים עב, י). תרשיש מתוארת ברשימת מחוזות שהם מחוץ לתרבות העולמית, קצה העולם. מיקומה של תרשיש: במחקר מקובל לזהות אותה עם טרטוס שבחצי האי האיברי (ספרד ופורטוגל). או עם טרטוס שבאסיה הקטנה. רש"י בפירושו לפסוק "כִּי אֲנִי תְרַשִׁישׁ לְמִלְךָ בֵּים עִם אֲנִי חִירָם..." (מלכים א' י, כב), מפרש: 'אני תרשיש' - 'ספינת אפריקא'. וזהו זה מצוי גם בתרגום יהונתן: 'ארי ספינתא אפריקא למלכא בימא עם ספינתא דחירם...'

25. המדבר בהקשר זה מהווה מרחב שמבטא ראשוניות, גולמיות, קיומיות בסיסית.

המדבר מזמינה דיבור, ואכן אלוהים קורא לו אל הר חורב, אל השיח הפנימי איתו. יונה אינו הולך אל המדבר, הוא גם אינו מבקש לדבר עם אלוהים. הוא הולך אל מקום שופע חיים, עושר, סוג של חיים אלטרנטיביים שנעדרת מהם הנוכחות המתמדת לפני ה'.

"וַיֵּרֶד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֹנִיָּה בָּאָה תְּרִשִׁישׁ" - יונה יורד ליפו ומיד מוצא אונייה באה תרשיש. צירוף המקרים אינו מובן מאליו, והוא מצביע על השעה המאירה לו פנים.²⁶ הארה זו יש בה כבדי לפתוח את ליבו של יונה, ולזמן אותו לשתף עימה פעולה. "וַיִּתֵּן שְׂכָרָה" - אות ועדות להליכה אל בניוה תוך שיתוף פעולה עם המציאות וחוקיה, ולא מתוך שבירה לא מבוקרת.²⁷ השכר מתייחס אל האונייה - "שְׂכָרָה", וגם הירידה היא "בָּה" - באונייה - "וַיֵּרֶד בָּה". האנשים עדיין לא נזכרים והקשר שלו איתם אינו מהווה נושא בשלב ראשון. יונה ממוקד מטרה, ובהתאם מכוון אל האונייה, כמי שעשויה למלא את מאווייו. במעגל שני הוא מתייחס אל האנשים - "לְבֹא עִמָּהֶם", צעד המצביע על קשר ואולי אף על קירבה אל מי שיואיל לקחת אותו תרשישה.

"תְּרִשִׁישָׁה מְלֻפְנֵי ה'" - בתחילת הפסוק תוארה תוכניתו לברוח מלפני ה' וכעת שב הכתוב ומתאר את בריחתו תרשישה מלפני ה'. ציון זה, בחלק המימוש שבפסוק, כמו מצביע על נחישות שאינה נעצרת לפני קו הסיום - 'תרשישה', המקום המרוחק מ'לפני ה'.

וְהָ הִטִּיל רוּחַ גְּדוֹלָה אֶל הַיָּם וַיְהִי סֵעַר גָּדוֹל בַּיָּם וְהָאֹנִיָּה חֲשָׁבָה לְהִשָּׁבֵר: (ד)

המצויאות כפי שהיא עוד לפני שהתפתחה וצמחה.

26. מסתבר שאונייה השטה תרשישה אינה דבר של מה בכך, כפי שעולה מן התיאור בספר מלכים על אניה הבאה תרשיש אחת לשלוש שנים.

27. במדרש מתארים שיונה שילם את שכר האונייה בשופי ובנדיבות.

הזמנה לדיאלוג

ההטלה היא פעולה אישית של ה', התערבות המדלגת על חוקי הטבע - צעד ראשון בהזמנתו את יונה לדיאלוג. תוצאתה - "וַיְהִי סֵעַר גָּדוֹל בַּיָּם", ובמעגל שני - "וַהֲאֵנִי חֹשֶׁבָה לְהִשָּׁבֵר". רוח גדולה מביאה לסער גדול, וסער גדול מייצר אונייה החושבת להישבר, כמו מכה אלוהים על קדקוד האונייה. יונה ברח מהדיבור עם ה' במרחב בו הוא עשוי להתקיים, ובתגובה ה' מדבר עימו בערוץ אחר, דרך המציאות - באמצעות האונייה. באונייה בה שם יונה את מבטחו, בה חשב לממש את תוכנית הבריחה - כעת היא מאוימת. 'חֹשֶׁבָה לְהִשָּׁבֵר' - האונייה מתוארת כחושבת, כאילו הייתה ישות חיה.

וַיִּרְאוּ הַמַּלְחִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו וַיִּטְלוּ אֶת הַפְּלִים אַשֶּׁר בְּאַנְיָהָ אֶל הַיָּם לְהַקֵּל מֵעֲלֵיהֶם וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל יַרְכָּתִי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם: (ה)

פסוק זה מתאר את תגובות האנשים אל הסער הגדול. תגובה ראשונה היא של המלחים, ובמקביל מתוארת תגובת יונה. "וַיִּרְאוּ הַמַּלְחִים" - המלחים הם קברניטי הספינה והם מתייצבים בעמדת מנהיגות.²⁸

"וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל אֱלֹהָיו" - צעד ראשון בתגובתם למצב אליו נקלעו הוא בזעקה איש אל אלהיו. בשלב שני הם מטילים את הכלים אל הים. ההיגיון בסדר הפעולות נעוץ אולי בהפסד הגדול הכרוך בהטלת הכלים, ואולי זוהי עדות לזמינות הקשר שלהם לאלהיו. הבנה אפשרית נוספת - אלוהים מטיל רוח על הים באופן ממוקד ומכוון לספינה, והם מבינים שההתרחשות קשורה אליהם.²⁹

28. לימים גם בנינווה יתייצבו הגדולים בעמדה דומה - מגדוליו ועד קטניו, ובשלב שני המלך יטול לידיו את שרביט המנהיגות. כאן וכאן מתאר הכתוב התנהגות מושכלת ונטילת אחריות במציאות הקשה שבה הם היו נתונים.

29. ובמדרש: "פרשו מהלך יום אחד ובא עליהם סער גדול בים מימינם ומשמאלם, ושאר

"וַיִּטְלוּ אֶת הַפְּלִים אֲשֶׁר בְּאֹנֵיהָ אֶל הַיָּם לְהִקָּל מַעְלֵיהֶם" - ניסוח מתבקש הוא "... לְהִקָּל מַעַל הָאֹנֵיהָ". דומה שמוצגת כאן עמדה ערכית המייחסת את המשא אל האדם, כמו אומר - אחיזת המלחים בכלים מכבידה עליהם ומושכת אותם כלפי מטה. ביטוי לעמדה זו נמצא בפרשנות החוזרת ובשנית שלהם אל הסערה כמכוונת אליהם: "וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לָכוּ וְנִפְּלָה גֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ וְנִפְּלוּ גֹרְלוֹת וְנִפְּלַת הַגֹּרֶל עַל יוֹנָה: וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מֵהַמְּלֶאכֶתֶךָ וּמֵאַיִן תָּבוֹא מָה אֲרָצְךָ וְאִי מְזֶה עִם אֲתָה... וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מֵהַנְּעֻשָׁה לָךְ וַיִּשְׁתַּק הַיָּם מַעְלֵינוּ כִּי הַיָּם הוֹלֵךְ וְסוֹעֵר". (א, ז-יא). המלחים רואים עצמם כחלק מן הסיפור, לא כמי שנקלעו לאירוע לא להם.

"וַיּוֹנֶה יָרֵד אֶל יִרְכָתֵי הַסְּפִינָה וַיִּשְׁכַּב וַיִּרְדָּם" - עד כה הוא היה איתם ("וַיִּרֵד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם"). מרגע שהחלה האונייה להיטלטל פונה כל אחד לדרכו, המלחים איש אל אלהיו, ויונה יורד אל ירכתי הספינה. ירידה זו היא שלישית במספר, והיא מצטרפת אל קודמותיה: "וַיִּקָּם יוֹנָה לְבָרַח תַּרְשִׁישָׁה מִלְּפָנֵי ה' וַיִּרֵד יָפוֹ וַיִּמְצָא אֹנֵיהָ בְּאֵה תַרְשִׁישׁ וַיִּתֵּן שְׂכָרָהּ וַיִּרֵד בָּהּ לְבוֹא עִמָּהֶם תַּרְשִׁישָׁה מִלְּפָנֵי ה'". ירידה ראשונה אל יפו, ירידה שנייה בתוך האונייה, ירידה שלישית אל ירכתי הספינה. מה מקופל בביטוי 'ירד', ובהתאמה - בשרשרת זו של ירידות?

דומה שנקודת המוצא היא הנוכחות לפני ה', וההתרחקות מעמדה זו נתפשת כירידה. ירידה אל עיר הנמל יפו - צעד ראשון בהתנתקות, ירידה אל האונייה - אל מרחב מחיה חדש שישמש גשר אל מבוקשו, וכעת, כאשר אלוהים מכה על קדקודה, הוא מתנתק מהוויית החיים שבה ויורד אל ירכתיה. קשה להבין מציאות בה סער גדול ביים, אונייה מיטלטלת וחושבת להישבר, ואדם המצליל

כל האניות עוברות ושבות בשלום בשתיקת הים, והאניה שירד בה יונה היתה בצרה גדולה וחשבה להשבר, שנ' וה' הטיל רוח גדולה אל הים" (פרקי דרבי אליעזר פרק ט)

להירדם בירכתיה. באיזו עמדה נפשית הוא נתון? האם סוג של ייאוש, אפאטיות המרחיקה אותו משאון החיים, כונסת אותו אל תוך עצמו? שמא מיומנות נפשית ורוחנית היא של נביא, המסוגל לשהות בחלל עולמו האישי ולא לשמוע דבר שהוא חוצה לו?

דומה שתשובה לשאלה זו חבויה בכתוב: צעד ראשון של יונה הוא הקימה ("וַיִּקַּם יוֹנָה לְכַרְתָּ"). יונה אוזר כוחותיו ויוצא לדרך. צעד שני הוא סימון המטרה - 'תרשישה', לחיות את חייו האחרים שם, לא לפני ה'. הקדמה זו צובעת את הירידה יפו ואת הירידה אל האונייה כצעדים מובנים ומחושבים. אל הספינה הוא ירד לא לפני ששילם שכרה, אות נוסף לתוכנית המובנית ולמכוונות שלו לממש את מאוויי ליבו. אלוהים מטיל רוח גדולה על הים כהזמנה לדיאלוג איתו, אבל יונה נאמן לתוכניותיו. תגובתו - "וַיִּוְנֶה יָרֵד". ציון שמו תוך הקדמתו לפעולה המיוחסת לו כמוה כביטוי לנוכחות שלו כמוביל. לא רגליו מובילות אותו אלא הוא הלוקח אחריות על חייו להובילם אל מקום אחר. אלוהים עומד בדרכו, אבל הוא יונה נחוש, ומעמדת מודעות מלאה הוא יורד אל ירכתי הספינה ויירדם. דומה, שהיכולת להירדם בספינה המיטלטלת ביים, מספרת על בריחה שהייתה לו אל נפשו, בכואו אליה - אל המרחב הפנימי שבה, בניתוק גמור מן הסובב אותו.³⁰

מה לך נרדם

וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֲבֵל וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נִרְדָּם קוּם קְרָא אֶל אֱלֹהֶיךָ
אוֹלַי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֵאבֵד: (ו)

"וַיִּקְרַב אֵלָיו רַב הַחֲבֵל": תחילה הוא קרב אליו, אל המרחב האחר

30. לשם המחשה - דומה עמדתו הנפשית לעמדת אדם הנתון במצב דומה, שם אוזניות עם מוזיקה אהובה עליו ונרדם. ביטוי נוסף לעמדה זו הוא במעבר מן הלשון 'אניה' הנזכרת לכל אורך הדרך, ללשון 'ספינה'. דומה שהספינה קשורה אל הספון, החבוי, ומשתקפת בה עמדתו של יונה הספון בירכתי הספינה.

בו הוא מצוי. עדות לפער המנטאלי בין יושבי האונייה הנאבקים על חייהם לבין הנוסע הנתון בירכתייה. "וַיֹּאמֶר לוֹ מַה לָּךְ נְדָדִים" - לא 'מה אתה עושה', בהקשר לפועלו. גם לא 'מה איתך' בה ההתייחסות אליו היא מרוחקת. המילים "מה לך" פונות אל הווייתו, כמו אומר לו - 'מה עובר עליך?' ואולי יותר מכך - 'מה מתרחש בתוכך?'

"קום קרא אֶל אֱלֹהֶיךָ" - אומר לו רב החובל, ואינו מודע להידהוד של מילים אלה בעולמו של יונה. 'קום לך אל גינווה' אמר לו אלוהים, ויונה ירד, ושוב ירד, שכב ונרדם בירכתי הספינה, והנה קורא לו רב החובל 'קום'. והוא, יונה כמו מזומן לשמוע 'קום, חזור אל עמדתך, אל האחריות וקרא לאלוהיך'. שוב עדים אנו לדיאלוג שמנהל איתו אלוהים, כשהפעם הוא מדבר איתו מפיו של רב החובל.

"אוּלַי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבָד" - להתעשת פירושו לשקול טוב, להבחין בטעות שנעשתה ולפעול בדרך אחרת. אולי יימלך אלוהים בדעתו. דומה שהם רואים את עצמם זכאים, לא מבינים את ההיגיון במידת הדין המתוחה כלפיהם. מיהו האלוהים אליו הם מכוונים? אם כוונתם היא לאלוהים האישי של יונה, בדומה לאלהיו של כל מי מבאי האונייה, לא ברור מקומה של ה"א הידיעה. מאידך, ייחוס דבריהם אל אלוהים אחד שבשמים קשה, שהרי הם מבקשים ממנו שיפנה לאלהיו, ורק בשלב מאוחר יותר מתוודעים הם לקשר שלו אל אלוהי השמים? דומה שבעולמם נוכחים השניים. נוכח אלוהים פרטי השייך למרחב בו נתון האדם, ונוכח גם "הָאֱלֹהִים" האחד שהוא לבסוף הקובע, גבוה מעל גבוה. כעת, בעת צרה הוא מנצנץ בהכרתם.³¹

31. ובווריאציה מעט דומה: "אוּלַי יִתְעַשֶׂת הָאֱלֹהִים לָנוּ וְלֹא נֹאבָד ר"ל עם היות שאין כח באלהינו להצילנו אולי שבהתחבר אלקיו של יונה עמהם בהיותם כולם מחוברים יוכלו להציל ולזה לא אמרו יתעשת אלהיך אלא יתעשת האלוהים ר"ל אלהיו ואלהיהם כולם יחד" (אברבנאל יונה א, ה) הבנה נוספת: כבר כעת הם מרגישים שהוא שייך לאלוהים אחר. כך עולה מן המדרש, המקשר אמירה זו לאלוהי העברים: 'בא אליו רב החובל אמר לו הרי אנו עומדים בין

יונה שותק. שתיקתו עשויה הייתה לעורר את חמתו של רב החובל, אך לא כן. רב החובל אינו מגיב, והיוזמה כעת חוזרת אל כלל האנשים:

וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ לְכוּ וְנִפְלְאָה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה
הַזֹּאת לָנוּ וַיִּפְלוּ גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה: (ז)

"וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ" - מילים אלו מתארות אחווה. זו אינה מובנת מאליה במציאות הקשה בה הם נתונים, בוודאי לא כאשר הם סבורים שמישהו מהם אשם במה שמתרחש.

"לְכוּ וְנִפְלְאָה גּוֹרְלוֹת וְנִדְעָה בְּשִׁלְמֵי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ" - נקודת מוצא שלהם היא בדיקה עצמית. אחריות או אשמה של מישהו מאיתנו למה שקורה. בדברים אלו הם מרפים מיונה, שבים ובוחנים את הדברים מזווית אחרת, חדשה. משמעות הגורל: המציאות מדברת. לא דיבור אלוהי בנבואה או באורים ותומים, אלא גורל המצביע על כך שהעולם איננו מתנהל בדרך המקרה.³² "וַיִּפְלוּ גּוֹרְלוֹת וַיִּפֹּל הַגּוֹרֵל עַל יוֹנָה" - המציאות אכן שיתפה פעולה. הברור נעשה.

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאֲשֶׁר לָמִי הָרָעָה הַזֹּאת לָנוּ מִזֶּה

מות לחיים ואתה נרדם וישן. מאיזה עם אתה, אמר לו עברי אנכי, אמר לו והלא שמענו שאלוהי העברים גדול הוא. קום קרא אל אלהיך אולי יתעשת האלוהים לנו, ויעשה עמנו נסים כמו שעשה לכם בים סוף. אמר להם לא אכחד מכם כי בשבילי הצרה הזאת עליכם, שאוני והטילני אל הים וישתק הים מעליכם' (פרקי דרבי אליעזר פרק ז).

32. במופע הגורל במקרא ניכר שהגורל מראה לא את הנכון בשמיים אלא את הנכון בארץ. דוגמאות: הגורל המוטל בחלוקת הארץ קובע את מידת ההתאמה בין כל חלק של הארץ לבין השבט הנוחל בו. כך גם בשבעת שאלו ואכילת יהונתן מיערת הדבש - הגורל נופל על יהונתן כמי שגרם להפסד במערכה (שמואל א יד, מא-מג), על אף העובדה ששבעת שאלו גרמה לעייפות העם לאכילה על הדם, ולבסוף להפסד במלחמה. הכרעת הגורל להטיל את האחריות לכישלון על יהונתן, היא פועל יוצא לתובנה שעל פיה שאלו בפועל הוא המנהיג, ויש לשמוע בקולו גם אם אינו מכוון אל האמת האבסולוטית.

פְּלֹאֲכֶתֶךָ וּמֵאֵין תְּבוֹא מָה אֲרֻצָּה וְאִי מְזָה עִם אֶתְהָ: (ח)

לאחר שנפל הגורל על יונה, ניתן היה לתאר תסריט בו הם מאשימים ונוהגים בו בתוקפנות. כמה רחוקים הם מהתנהגות זו: "וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הַגִּידָה נָא לָנוּ בְּאִשֶׁר לָמִי הִרְעָה הַזֹּאת לָנוּ" - הגורל אמנם נפל על יונה, אך הם זהירים, לא מקבלים את תוצאותיו כמובנות מאליהן. "הַגִּידָה נָא לָנוּ" הם פותחים בבקשה, ניגשים אליו 'בדחילו ורחימו', כמו עורכים מחדש את הבירור - 'מי לדעתך אחראי על הרעה המתרחשת לנו'?

"מָה פְּלֹאֲכֶתֶךָ וּמֵאֵין תְּבוֹא מָה אֲרֻצָּה וְאִי מְזָה עִם אֶתְהָ". דבריהם אלו נשמעים כדברי מתמיהים. האוניה מיטלטלת, חושבת להישבר, הם כבר הטילו את כליהם לים, וכעת הם שואלים - מהי מלאכתו של יונה? השאלות הבאות - מאין תבוא, על ארצו ועל עמו תמוהות גם כן, והן מתאימות לאנשים שזמנם בידם. זרות למעמד בו הם נתונים! דומה שיש כאן חלון הצצה מרהיב אל עבר עולמם. לשאול 'מה מלאכתך' במונחים של עובדי אלילים פירושו - 'מי הוא אלהיך'.³³

33. הקשר אצל עובדי אלילים בין מלאכתו ומקומו של האדם לאלוהיו הוא קשר מובהק. להמחשה:

א. עם חורבן בית עלי, נופל ארון הברית בשבי ביד הפלשתים (ש"א ה-ו), והפלשתים מעמידים אותו אצל אלוהיהם - דגון. נחלקו במשמעות שם אלוהיהם, האם נגזר מלשון "דגן", או שמא נגזר מן הלשון "דג". כך או כך אלו שמות של מקור פרנסתם וחיותם של הפלשתים. קריאת שם אלוהיהם בשם זה פירושו עבודה ופולחן כלפי האל אשר בו חייהם תלויים. הפולחן אצל עובד האלילים היה ריצוי האל, שהוא מקור חיותו ופרנסתו, על מנת שייטיב עימו, או לפחות לא יירע לו.

ב. אחאב יוצא למלחמה ונוצח במערכה הראשונה. אחרי הניצחון מתכנסים עבדי ארם ומסיקים מסקנה: "וְעַבְדֵי מֶלֶךְ אֲרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוֹלָם נִלְחַם אִתָּם בְּמִישׁוֹר אִם לֹא נִחְזַק מֵהֶם" (מלכים א כ, כג). לתשובת השנה אכן נערכים הפלשתים באזור מישורי (באפק), ומבחינת ישראל הסיבה לניצחון הייתה תפיסתם האלילית של ארם: "וַיִּגַּשׁ אִישׁ הָאֱלֹהִים וַיֹּאמֶר אֶל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר כֹּה אָמַר ה' יַעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אֲרָם אֱלֹהֵי הָרִים ה' וְלֹא אֱלֹהֵי עֲמֻקִּים הוּא וְנִתְּרֵי אֶת כָּל הַהֶמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיַדְךָ וַיִּדְעָתָם כִּי אֲנִי ה'" (מלכים א כ, כח).

לאחר שכל אחד מאנשי הספינה קרא אל אלוהיו ולא נענה, לאחר שביקשו מיונה 'קום קרא אל אלהיך' ונותרו ללא מענה, הם ממשיכים ושואלים אותו בשפתם - 'מי הם אלוהיך?'

המבנה בו ערוכות שאלותיהם: פתיחה באלוהים השולט במרחב תָּחוּם ומוגבל, ובהדרגה הם מרחיבים את תחום השליטה שלו. 'מה מלאכתך' - תלות הפרנסה מגדיר את אלהיו כאלוהים השולט בתחום מסוים. 'מאין תבוא' - אלוהים שייך למקום מסוים, שמא נקלעת למקומו והוא רודף אחריו? 'מאיזה ארץ' - לא מפגש אקראי עם אלוהי מקום מסוים, אלא שייכות אל אלוהים זה. 'מאיזה עם' - לכל עם יש את האלוהים שלו.

ואת ה' אלוהי השמים אני ירא

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים עֲבְרִי אֲנֹכִי וְאֵת ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֵת הַיָּם וְאֵת הַיַּבֶּשֶׁה: (ט)

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים עֲבְרִי אֲנֹכִי" - הציון 'עברי' משויך לראשונה אל אברהם העברי, והוא מגלם את עמדתו השונה, הייחודית, כמי שמתייצב בעבר האחר של העולם. "וְאֵת ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם אֲנִי יָרָא אֲשֶׁר עָשָׂה אֵת הַיָּם וְאֵת הַיַּבֶּשֶׁה" - יונה עונה להם תשובה מעולם אחר, משהו מעין "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". בניגוד לשם 'אלוהים' המתייחס גם לאלוהים אחרים, השם 'הויה' הוא ייחודי לאלוהי ישראל, ובמובן זה יונה מפגיש אותם עם 'שמים' שונים מאד מן המוכר להם.³⁴

ג. כאשר שולחים הפלשתים את ארון הברית בחזרה אל גבול ישראל, מצרפים הם צלמי עכברים ללוותו. צלמי עכברים אלו באים כאשם כלפי אלוהי ישראל. גם כאן סוג של עבודה זרה בדמות צלם עכבר, וגם היא קשורה לכוח המאיים על חיותם ועל מקור פרנסתם.

34. משמעות: המילה "אלוהים" משמשת כאחד משמות הבורא, והיא משמשת גם בהוראה

התבוננות מעמיקה בדבריו מגלה את צפונות ליבו: ה' הוא אלוהי השמים - לא אלוהי הארץ.³⁵ קשה לא לקשור להשמטה זו את הוויכוח הנוקב של יונה עם אלוהים כיצד להנהיג את הארץ. "אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַיָּם וְאֶת הַיַּבְשָׁה" - אלוהים אינו משויך אל הארץ, והוא מתואר כעושה - עמעות נוסף למידת נוכחותו בארץ.³⁶

וַיִּירָאוּ הָאֱנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה זֹּאת עָשִׂיתָ כִּי יָדְעוּ הָאֱנָשִׁים כִּי מִלְפָּנָי ה' הוּא בָרַח כִּי הִגִּיד לָהֶם: (י')

"וַיִּירָאוּ הָאֱנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה" - האנשים מתפעלים מזהותו כעברי הירא את ה' אלוהי השמים. קולטים את ההבדל התהומי בין

של שופט בשר ודם המעמיד ארץ במשפט. שם זה לשופט נגזר מהיותו מופקד על מערכת משפט המהווה תשתית להתנהגות בני האדם, בקביעת הטוב והרע, האסור והמותר, ובהעמדת המערכת המושגית המציבה אמות מידה אנושיות. השם "אלוהים" לבורא עולם יתפרש כציון היותו מעמיד חוק הבריאה, המשפט, וכלל המושגים שעליהם מושתת קיומו של עולם. שם זה ביחס לאלוהים אחרים מייצג משמעות דומה, אך מקומית, ביחס לאלוהים הנתון ומוגבל במקום ובזמן.

'הויה': שם המיוחד לאלוהי ישראל. בניגוד ל'אלוהים' המגלם כוח בבריאה, השם 'הויה' מגלם את המפגש הבלתי אמצעי עמו כישות, את האפשרות למפגש עמו 'פנים אל פנים', את מימד הפרסונאליות, הסובייקט או ההויה. וראה בספר הכוזרי: "והדיוק והיתרון אמנם הם בשם הנכבד בידו הא וו הא, יתברך ויתרומם, והוא שם פרטי... ואין אצל אחד מהם שם פרטי לאלוה שרומזים אליו, אלא אצל מי ששמע דבורו... (הכוזרי, ד, א-ג תרגום הרב שילת)

35. התיאור 'אלהי השמים ואלהי הארץ', נזכר כבר בדברי אברהם: "וַאֲשֶׁבִיעֶךָ בַּה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנֵי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אֲנִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ" (בראשית כד, ג); ובאזכור ללא אלהי הארץ, בהכרזת כורש: "כֹּה אָמַר כְּרִשְׁ מֶלֶךְ פָּרַס כֹּל מִמְּלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בֵּית בִּירוּשָׁלַם אֲשֶׁר בִּיהוּדָה" (עזרא א, ב).

36. השמטה נוספת, תואמת לעמדתו, בפנייתו אל אלוהים: "וַיִּתְפַּלֵּל אֵל ה' וַיֹּאמֶר אָנָּה ה' הֲלוֹא זֶה דְבָרֵי עַד הָיִיתִי עַל אֲדָמָתִי עַל כֵּן קָדַמְתִּי לְבָרַח תְּרִשִׁישָׁה כִּי יָדְעָתִי כִּי אַתָּה אֵל תַּחֲנוּן וְרַחוּם אַרְךָ אַפַּיִם וְרַב חַסֵּד וְנָתַם עָלַי הַרְעָה" (ד, ד). יונה מדבר על אלוהים התנון הרחום, אך אפיים ורב חסד, אך שומט באופן מפגין את מידת האמת.

אלוהיהם התלוי במלאכה, במקום ובאנשים, לבין ה' אלוהי השמים שכעת יש להם עסק איתו.

"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה זֹאת עָשִׂיתָ" - שתי צורות לקרוא משפט זה: בעקבות היראה הגדולה מה' אלוהי השמים, הם נבהלים ושואלים "מה זאת עָשִׂיתָ"? מבינים שכנראה אלוהי השמיים רודף אחריו ותוהים על שום מה. קריאה נוספת, מוקרנת מן ההמשך: "כִּי יִדְעוּ הָאֲנָשִׁים כִּי מִלְפָּנֵי ה' הוּא בֵרַח". ומנין ידעו? "כִּי הִגִּיד לָהֶם". על פי זה הוא סיפר להם שמלפני ה' הוא ברוח, והם כמו שואלים - "איך לא יראת ממנו?" השאלה - סוג של התפעלות, ולא בהכרח מלווה בציפייה לתשובה. יונה שותק, ושתיקתו יכולה להתפרש במשמעות של - 'רם הדבר מבינתכם'.

וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה נַּעֲשֶׂה לָךְ וַיִּשְׁתַּק הָיִם מְעַלְּינוּ כִּי הָיִם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר:
(יא)

"וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו מַה נַּעֲשֶׂה לָךְ" - האנשים פונים אליו בשאלה, כמו מפקידים בידיו את המפתחות ומחכים למוצא פיו. סוג של מופת הוא בהתנהגותם, לאחר שהכירו במעלתו של האיש. שאלתם אינה 'מה נעשה' כי אם 'מה נעשה לך', מתוך הבנה שהוא הגורם לאירוע הקשה שהם נתונים בו. "וַיִּשְׁתַּק הָיִם מְעַלְּינוּ" - תכלית שאלתם - שתיקת הים מעלינו, "כִּי הָיִם הוֹלֵךְ וְסֹעֵר" - ולא נותרה לנו ברירה אלא למנוע את הרע מכל.

שאוּלִי וְהִטִּילֹנִי אֶל הַיָּם

וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם שְׂאוּנִי וְהִטִּילֵנִי אֶל הָיִם וַיִּשְׁתַּק הָיִם מְעַלְּיָכֶם כִּי יוֹדַע אֲנִי כִּי בְשָׁלִי הַסֹּעֵר הַגָּדוֹל הָיָה עֲלֵיכֶם: (יב)

מה היה חסר אילו היה אומר "הִטִּילֵנִי אֶל הָיִם". מה הוסיפה הנשיאה? יונה אינו מתכוון להתקרב אל דופן האונייה, ובוודאי

שלא לאבד עצמו לדעת בקפיצה אל הים, הוא עצמו רוצה בחיים. הם אמורים להציל את עצמם, ולכן המעשה המתבקש מבחינתם הוא לשאת אותו מהמקום שבו הוא נתון ולהשליכו אל הים. זהו צעד נוסף בעמדת הבורח בה הוא נתון - בעצה שהוא משיא להם כעת להשליכו אל הים.

“כִּי יוֹדַע אָנִי כִּי בְשָׁלִי הַסֶּעַר הַגָּדוֹל הִנֵּה עֲלִיכֶם” - משפט זה הוא פלא. יונה לוקח אחריות “בְּשָׁלִי הַסֶּעַר הַגָּדוֹל הִנֵּה”, אבל מיד הוא מבהיר - “עֲלִיכֶם”, וכמו מצביע עליהם - אלוהים אומר לכם דבר, לא לי, ואם תפעלו בהתאם ישתוק הים מעליכם. ומה איתי? אני לא בעניין. דבקות פלאית שלו בעמדת הבורח שאינו מוכן לדון עם אלוהים, ובהתאם רואה את המעשה האלוהי המורה להשליכו אל הים כמי שמכוון אל הסובבים אותו - לא אליו.

וַיַּחֲתְרוּ הָאֲנָשִׁים לְהָשִׁיב אֶל הַיַּבֶּשֶׁה וְלֹא יָכְלוּ כִּי הָיָה הוֹלֵךְ וְסוֹגֵר עֲלֵיהֶם: (יג)

האנשים מנסים כל דרך אפשרית שלא להשליכו. תפישת האחריות שלהם על האירוע נמשכת, ותחת כותרת זו הם מנסים בכל כוחם לדבוק במוסריות ובדרך ארץ.

וַיִּקְרְאוּ אֶל ה' וַיֹּאמְרוּ אָנָּה ה' אֵל נָא נֹאבְדָה בְּנֶפֶשׁ הָאִישׁ הַזֶּה וְאַל תֵּתֵן עֲלֵינוּ דָם נְקִיא כִּי אַתָּה ה' פְּאֶשֶׁר חִפְצָתָ עֲשִׂיתָ: (יד)

הניסיונות לא להשליכו לא צלחו בידם,³⁷ וכעת פונים הם אל ה' בתפילה. נקודת המוצא היא מידה כנגד מידה - תוצאות הריגת איש הם באובדנו של ההורג, והם מתפללים שמשוואה זו לא תחול עליהם. “וְאַל תֵּתֵן עֲלֵינוּ דָם נְקִיא” - יונה נתפש בעיניהם כדם נקי,

37. ראו במדרש: 'הטילו אותו עד ארכובותיו ועמד הים מזעפו, לקחו אותו אצלן והיה סוער עליהם, הטילו אותו עד טיבורו ועמד הים מזעפו, לקחו אותו אצלן והיה סוער עליהם, הטילו אותו כולו, מיד שתק הים מזעפו שנאמר וישאו את יונה ויטילוהו וגו...' (תנחומא פרשת ויקרא)

ובהתאם מי שהורגו יאבד. עם זאת אין להם ברירה אלא להשליכו, והם מבקשים שהאחריות לכך לא תרבוץ עליהם. "כִּי אַתָּה ה' פֶּאֶשֶׁר חֲפָצָת עֲשִׂיתָ" - אתה אינך כבול לעיקרון של מידה כנגד מידה, אלא 'כֶּאֱשֶׁר חֲפָצָת עֲשִׂיתָ', בשיקול הדעת הנתון בידך.

וַיִּשְׂאוּ אֶת יוֹנָה וַיִּטְלֶהוּ אֶל הַיָּם וַיַּעֲמֹד הַיָּם מִזְעָפוֹ: (טו)

בהתאם להצעתו, הם נושאים ומטילים אותו אל הים. בשונה מהצעתו שדברה על שתיקת הים, הים לא שתק אלא עמד מזעפו. פער זה מצביע על הים כמי שעדיין לא נח לגמרי, אות לכך שהאירוע עוד לא הסתיים.³⁸

וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה אֶת ה' וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה' וַיִּדְרוּ נְדָרִים: (טז)

"וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה אֶת ה'" - זו הפעם השלישית בה מתוארת יראת האנשים. בראשונה - "וַיִּירָאוּ הַמַּלְאָכִים וַיִּזְעְקוּ אִישׁ אֶל אֶלְהֵיו" (ה) - בתגובה לסער הגדול ולסכנה שנשקפה לאונייה. בשנית - "וַיִּירָאוּ הָאֲנָשִׁים יְרָאָה גְדוֹלָה" (י) - בשמעם שאלוהי האיש הוא ה' אלוהי השמים וממנו הוא בורח. כעת, בשלישית - יש פה יראה גדולה מה'. הם ראו שאלוהים היה פה בסיפור - ברגע שהשליכוהו למים הים רגע, והם מבינים את מוחשיות הנוכחות האלוהית בעולמם.

יראה היא תוצאה למפגש עם עולם שהוא למעלה מן האדם, ויש בה מידה של רוממות. התהליך שהם עוברים - טיפוס כלפי מעלה, צעד ועוד צעד, מיראה כמות שהיא ליראה גדולה, ועד נקודת השיא - "יראה גדולה את ה'".

"וַיִּזְבְּחוּ זֶבַח לֵה'" - בעקבות היראה, זובחים זבח תודה על שניצלם. שתי עמדות משוקעות בזבח - עמדה של התבטלות, ועמדה של תודה והודאה.

38. מעניינת התייחסות הכתוב אל הים כאל ישות - כשותק, זועף, וכעת עומד מזעפו.

צעד שלישי: וַיֵּדְרוּ נְדָרִים" - קבלה לעתיד. אינם מסתפקים במענה רגעי אלא מסתכלים קדימה, ממנפים את העתיד.

תמונת מצב - פרק א'

אלוהים שולח את יונה אל העיר הגדולה נינווה, לקרוא עליה, כסוג של התראה המאפשרת לה לשוב בה מרעתה. יונה קם ובורח מן השליחות. עוזב את המרחב הנתון לפני ה', ומבקש לעצמו סוג של גן עדן קטן בתרשיש. בדרך, סער גדול בים, ונוסעי הספינה מתפצלים לשניים. המלחים עובדי האלילים קוראים איש אל אלוהיו, ויונה יורד אל ירכתי הספינה, ממשיך בדרך הבריחה שלו מלפני ה'. במפגש ביניהם - הם מתוודעים לאלוהי ישראל, יראים ממנו בסוג של נסיקה כלפי מעלה, ולעומתם יונה נמצא בתהליך של ירידה, בורח, יורד ויורד, עד שהוא מוטל אל תוככי הים הסוער.

המקרא אינו ממשיך ללוות את המלחים, אות לכך שסיימו את תפקידם בהקשר לסיפורו של יונה. תחת זאת, המיקוד מעתה הוא ביונה. בניגוד למחשבת יונה שהטלתו לים עשויה להיות סוף הסיפור, ההטלה עומדת להתברר כתחילתו של פרק שבמהלכו ירקם דיאלוג חדש בינו לבין אלוהיו.